

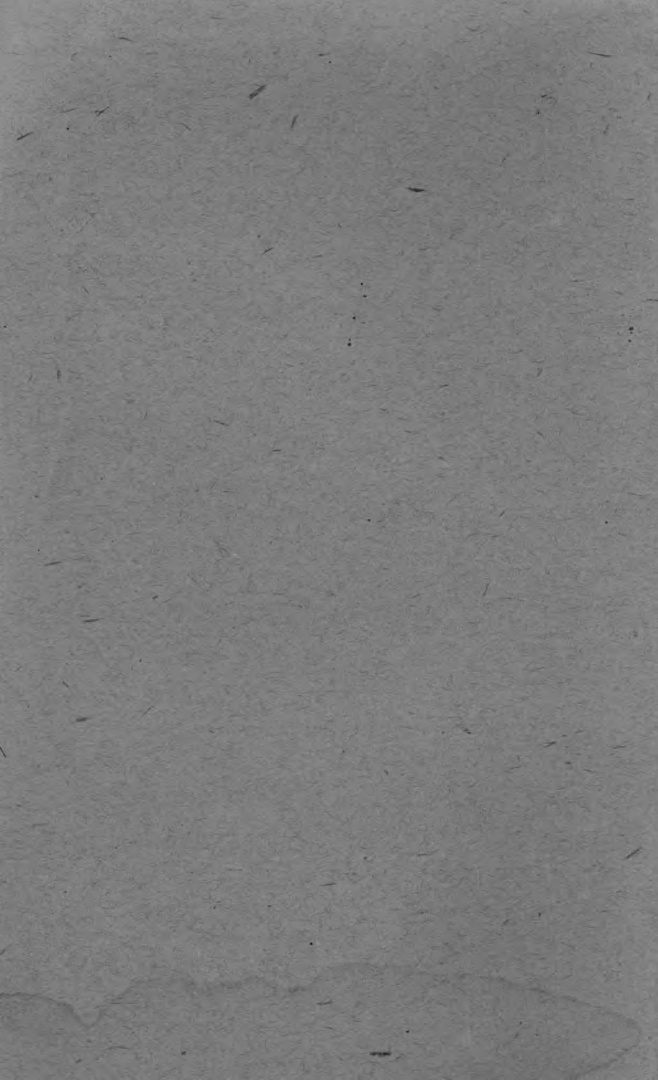
Лэр Устунин прелетарийлары бирикелэгэр!

П. Э Д О К О В.

АЛТАЙ УЛУС КЫЗЫЛ ЧЭРҮНИНГ
== ЛҮРҮМИН БИЭЛР КЭРЭК ==

(Что нужно знать алтайскому населению о Красной армии).

Ойрот Областынг ВКП (б-нинг) камитеди чыгарган.
Улулу 1928 жыл.



Ойрот.
3-285

Дөр Устунинг пролетарийлары бирикклэгэр!

4029

П. ЭДОКОВ. Г. П. Б. в АЛТАЙ.
ОБЯЗ. ЭКЗ.
1928.

**АЛТАЙ УЛУС КЫЗЫЛ ЧЕРҮНИНГ
== ЛҮРҮМИН БИЛЭР КЭРЭК. ==**

(Что нужно знать алтайскому населению о Красной армии).

Инд. № 1007 →

Ойрот Областыг ВКП (б)-нинг камитэди чыгарган,
Улуу 1928 жыл.

БАШКЫ СӨС.

Алтай албаты, јон болуп бүткэнэнг бәри баштапкыла катап чэрүгә – ишмәкчилә крәстьяндардын Кызыл чэрүзинә кычыртып јат. Кызыл чэрүгә, чэрү болуп турары јан күндүлү кэрәк болып туру. Акту күчилә јаткан албатынын Кызыл чэрүгә барганы-чәбәрләп, кичәеп бүдүрәр јаан кэрәкти, мойнына алганы болуп јат.

Онынг учун бу книгәни, чэрүгә барып јаткан улуска, ананг өскө төрөгөн таныштары чэрүгә барып јаткан улуска, Кызыл чэрүнинг учурин, оо барган улустынг јүрүмин Кызыл чэрүни кааннын чэрүзинэнг канайта ылгап аларын, чэрүгә барып јаткан улускада, олардын айылында артар улускада совет башкарунынг бәрәр јәңилтәзин, јарлап уктурып бәрәр дәп бичийдим.

Бу книгәни бичигән кэрәктинг бирүзи бу: мән бойым алтай кижидә болзом Кызыл чэрүгә јүрүп кәлдим, чэрүнинг јадынын јакшы билиш јуук санап јадым, ол кэрәкти акту күчилә јаткан алтай албаты база билзин дәп бичигәним бу.

Л. Эдоков Мундус.



I Каан чэрүзи-лэ Кызыл Чэрү.

Озогы каан тужундагы жыгту-битту казарма (чэрү улус јадар туралар) салдатын боро чэкпэнин киип алган, ишмэкчи-лэ крестьян улусты сүүндирбэйтэн јэр болгон. Каан башкарузы јон-албатыны коркызып, кыстап тудар болгон. Чэрү болгон улусты ол тушта акту күчилэ јаткан албатыга јуутпас, карын салдат кижича кара албатыны өчтөп, оморды јаман санап јүрзин дэп үрэдэр. Салдат кижича кааннын башкарузын јуук санап јүрзин, ишмэкчи крестьян улус албаанга чыдабай түймэн иш чыгарар болзо оморды мылтыкла адарынанда тортынбазын, дэп үрэдэ-тэн болгон.

Кааннын чэрүзиндэ, кандыйла башка башка сөөкту-јанду улус барда болзо, омор ончозы „ак каан, агару кудай“ учун туружарда, өлүжэрдэ учурлу болды.

Каан јэр билип турган помещик-бай улуска јуук кижича бололо, качанда ол помещик-байларга болужтан болгон, кыра салар јэри јок кара албаты помещиктарга јалга кирип омордын албанына кирип јүргэн дэр. Андыйда болзо, ол-ок крестьян-кара албатынын уулдарын чэрүгэ јууп помещиктарды корыр кэрэк дэп, каан учун туружар кэрэк дэп үүрэдкэндэр.

Ишмэкчи-лэ крестьян улус кандыйда башка-башка сөөкту болзо, сөөгим учун, јоным учун дэп туружары јок акту күчилэ јаткан улус бой-бойына туружарын кичээнэр учурлу. Онын кэрэгиндэ башчыбыс үрэдүүчибис Карл Маркс мынайда айткан:

„Ишмэкчи-јокту улус байларла согужып јэнгдирэр өлөр болзо јагысла күлүүнэн айрылар, јэнэр болзо ончо тэлэкэйдин үстүндэ јангы—башкаруны бойынын колына алып алар.

Каан башкару тушта бу јэр кара албатыга јакшы јэр болбогон, нэ учун дэзэ ишмэкчи улус иштэп јаткан јалын јэтрэ албас, крестьян улус кыра салып курсагын азырар јэри јок болгон. Андый да болзо, ол ок ишмэкчи лэ крестьяндарды, кааннын башкарузы чэрүгэ јууп алып

күчилэ јаткан јонго јаман эдип јаткан башкаруны, корылар дэп, кыстап үүрэдип турар болгон.

Ол каанның чэрүзиндэ улус, көп сабары ишмэкчилэ крестьян болордо, озор нэ учун каандардың-байлардың јобинэ кирип ол јаман албан јангы корылар болды дэзэ?

Бир кэрэк бу: канча јылдың туркунына каан башкарузы, бойының јүзүн-јүр бийләри, байлары, јайсаңдары, абыстары ажыра, улусты мэкэлэгән, бойларының јобинэң чыкпас эдип коркыскан. Анаң өскө кара албаты јөжө-мал ас, курсагы байдан, јалы байдан фабрик заводтон болордо утуру болорынаң коркотон болгон. Ишмэкчи улус крестьян улус бир-бирүзинэ кожылышпаан, чачыңгы јаткан улус болордо, акту күчилэ јаткан улустың санаазы јангыс болбос болгон. Јон албаты „Бистин комыдалыбыс кэмгэдэ јэтпэс, кудай дэзэ биик, каан дэзэ ырак“ дэјип, „Күчкаару бистэ эмэс башкаруда эмэй“ дэп, „Башкарууга утуру кылынып чыдабас эмэй“ дэшклэп јадар болгон.

Каанның чэрү кэрэгинэ үрэдип турар школдордо јангысла помэщик-бай, бий улустың балдары үрэнэтән, ол школдарда чэрүге камандирлар бэлэттэйтән.

Ол уулдарды јагынаң кара албатыны көрбөс эдип үрэдэтән.

Озор камандир болуп чыккан тушта, тэгин салда улусты сүрэкэй кыстап тудатандар. Салдаттың јангысла јаан бийләри эмэс, тэгин чэрүниң ортозынаң тутган оок камандирларыда чэрүгэ јуулган улусты кыстап-кыйнайтандар, нэ учун дэзэ ол карануй улусты нэлэ медаль-знактар бэрип тонына јараш тончы тагып мэкэлэп анды ишкэ јурудэтән.

Ол анайта кыстап, јаргыла коркыдып, согуп, кудайла коркудып турала каан башкарузы акту күчилэ јаткан албатыны чэрүгэ јууп алып, ол чэрүни ол ок кара албатыны кыстар кэрэккэ айдап, оның кэрэгиндэ каан башкарузы канча јылга „амыр“ јадышла јаткан.

Ол туштагы чэрүни јакшы чэру дэп айдып болбос, озор мылтык јэпсэли јок ишмэкчи лэ крестьяндарга ла чыдайтан болгон, 1905 јылда каанның чэрүзи японга јулаткан чачтырган, 1914-17 јылдарда Герман чэрүзинэ јулаткан.

Јэ ол чак өтти. ишмэкчи улус бойының јадыжы кэл рэгиндэ кэмди бурулайтанын билип алды. Германия јула-

жып турарда акту күчилэ јаткан албаты бойына тугэй Гэрман јэрининг кара албатызыла јулашпай, киин јанда јыргап јаткан кааннын башкарузыла, бийлэрилэ байларыла јулажарын билип алды. Чэрү 1917 жылда кочкор айда мылтыгын каан јары көстөйлө каанды јок этти, онон ары олок 1917 жылдын Ылүүргән айында коммунист партиязыла акту күчилэ јаткандардын башчызы нөкөр Ленинга баштадып бийлэрдинг байлардын башкаруун јок этти.

Олордын ордына, бу тэлэкәйдэ бүтпээн совет јангын тургусты. Андыйда болзо сүрдүргән байлар-бийлэр бойлорынын јыргалду амыр јадыжын јандырып алар дэп, ка рагуй улусты мекэлэп-эштэп ак чэрү эдип алды. Оо утуру ишмэкчилэ крестьяндар бойлорынын јадагай јангын корыр учун бойынын Кызыл чэрүзин јууп-јазады.

Ол тушта Кызыл чэрү онду тон өдүк-тэ јок болзо, јакшы мылтык-јэпсэлдэ ас болзо, актардын „јакшы-јараш“ чэрүлэрин бузуп, чачып, јэнгип чыкты.

Кызыл чэрү јангысла актардын чэрүзин эмэс, актарга болужып јаткан англия, франция, америка, польша дэп каандардын чэрүлэрин јэнгип чыкты.

Кызыл чэрү нэ учун андый күчтү болды? дэзэ:

Кызыл чэрүдэ улус бир бирүзилэ јуук, нэ учун јулажып турганын јакшы билэр, коммунист партияга баштаткан, ончо акту күчилэ јаткан албаты болушкан кэрэгиндэ тын күчтү болды.

Кызыл чэрү турар, кызыл казарма (чэрү турар тура) јуу јок тушта уулдар јуунын кэрэгинэ үрэнип кэлэр јууга бэлэндэнип турар.

Кызыл чэрүгэ турган кижиге тэгин лэ салдат эмэс јоннын кэрэгин кичээр совет јангы тыныдарын кичээр гражданин болып јат.

Кызыл чэрүнин башчылары, командирлары базада ишмэкчи лэ крестьяннан чыккан улус. Олор чэрүгэ турган улусты согып, кыстаар јанг јок, нэ учун дэзэ кызыл чэрүгэ јүргән кижиге сокпозодо коркыспазада, чэрүнин кэрэктэрин кичээр јүрэр, бойынын совет башкаруу тургускан кызыл командирлардын сөзинэнг чыкпас ак-саналу ижэмчилу улус болор.

II Каан чэрүзүнниг салдатынаг—бийин кызыл чэрүниг чэру нижилэ—камандирын канайта ылгайтан?

Озогы тушта каан чэрүзининг салдатын бий улуска канайда эзэндэжэтэн, эзэндэжэрдэ колды бөрүккэ канайта тудатан, јаан генерал улусты тэгин салдат канайда уткыйтан дэп, көплө јаан үүрэдэр кэрэктэр ол болгон. Ол „үүрэдүни“ солдат кижии јакшы билбэс болзо оны казармаданга чыгарбайтан.

Анаг өскө озогы чэрүдэ салдаттарга бир үүрэдэр кэрэк ары бэри басыш болуп јат. Мунайта бас анайта бас дэп күнинэ бастырып кыйнап туратан, тузалу кэрэкти кандыйла јуу кэрэктэрдиг ончозын јакшы үүрэтпэс. Бичик дэп нэмэ сраай јок, озогы чэрүдэ 100 кижинэнг 85 кижии бичик билбэс болгон.

Каанныг чэрүзининг бийлэри дэзэ күниглэ јыргал, аракы. Салдаттарды уруп—сугуп турала бир канча часка үүрэдэр онынг кииндэ нэ лэ аракы ичээр кабактарга, сыра ичэр пивной тураларга барала санаазы чыкканча эзирип, кижии айтпас кылык кылынып јүрэтэндэр. Онынг учун озо чэрүниг бийлэри, бойлорынынг башкарып турар ижин јакшы баштап бүдүрип болбозы ол болгон.

Бистинг кызыл чэрү база анайып-ок јаткан-ма? дэзэ: кэмдэ болзо кызыл чэрүгэ јүргэн, кызыл чэрүни көргөн улус, јок андый эмэс дэр.

Кызыл чэрүниг уставы—јагы аайынча Камандирда болзын кызыл чэрүниг тэнинг кижизидэ болзын, бирүзи-бирүзин качанда уткуп, бир-бирүзинэ јакшы саналу болор учурлу. Эзэндэжэр тушта камандирда болзо красно-армеецты сокпос учурлу, согор болзо ол камандирды чэрүниг јаргызына тудар,

Командир красно-армеецты сэн дэп атабай слэр дэп атаар. Јэ озогы каанныг чэрүзиндэ болзо салдатты ийт дэп-тэ атаайдан болгон.

Кызыл чэрүдэ улус бир-бирүзин јамандишпай, совет башкаруу туткан камандирлардыг сөзинэнг чыкпай, бойынынг јакшы айчык-эрүүл саназыла бүдүрип јүрэр. Мунды јүрүмнэнг көрөр болзо каанныг чэрүзинэнг Кызыл чэрү башкада артыкта болгонын көрүп турубыс. Кызыл чэрүниг камандирлары нэ улус? Олордын, көбизи

шимэкчилэ крестьян улус. Јэ тэмдэктэп айтарда 1925 жылда кызыл чэрүниң бир дивизия дэп бөлүгиндэ он камандирдын јэтүзи озо актарла јулашканнаң бэри турган улус болуп јат. Јэ мунаң көрөр болзобыс бистинг кызыл чэрүбис јартла акту күчилэ јаткан јоннын, јартла ишмэкчи лэ крестьяндардын чэрүзи болуп јадыры.

III Кызыл чэрүдэ политика-јаң кэрэгин баштар улус.

Гражданский (актарла кызылдар јулажар туш) јуу ту-жунда, чэрүни баштап јүргән камандирлардын кэзиги, озо каанның чэрүзиндэ офицер болуп турган улуста бар болгон. Онынг учун кызыл чэрүдэ ол тушта, ол командирларданг өскө база шимэкчи-крестьян улустаң коммунистардан комиссар тургузатан. Ол комиссарлар командирлардын ижин көрүп, олардын ижи совет јаңга тузалу болорын кичээп јүрэр, оноңг өскө красноармеецтар ортозында партийный база полит-үүрэдү кэрэгин баштар болгон.

Эмди кызыл чэрүдэ камандирлар ишмэкчи крестьян улустаң чыккан улус болордо, олардын ижин башкарар эмэс ологго полит үүрэдү аайлу ишкэ болужарга, полит-башкаруучы тудулуп јат. Политбашкаручы чэрүдэ партиянын комсомолдын ижин тыгыдар кэрэкти, красноармеецтарга полит-үүрэдү кэрэгин башкарып турар кижиде болуп јат.

Кызыл чэрүниң кандыйла: рота, эскадрон, батарея дэп бөлүктэриндэ, јаң-политика кэрэгин башкарып турачы кижиде политрук анды иштэрди бүдүрип турар. Политрукты полктын полит-иш кэрэгиндэ турган комиссар база чэрүдэ полит-иш кэрэгин башкарып турар бөлүктэр отделдар чыгарып турар. Политрук красноармеецтарга күниңлэ полит үрэдү кэрэгин үүрэдин турар, анаң өскө энгэрдэ чөлө бар тушта красноармеецтардын бичик кычырар туразындагы иштэрин башкарып турар.

Политрук кызыл чэрүдэги улус нэлэ нэмэниң аайына чыкпай турган болзо болужып јат, советтинг јаңы кэрэгиндэ, кандыйла совет башкаруу чыгарып турган закон-бичиктэр кэрэгин јарт уккузып, айдып бэрип турар. Красноармеецтардын Кызыл чэрү кэрэгиндэ айыл-јурты кэрэгиндэ сурактарына айчыктап кару айдып бэрэр.

Политрук јуу јок тушта полит үүрэдү үчүн туражар,

јуу бар тушта командирга чэрүни баштап јууга алып јүрәринэ болыжар.

Кызыл чэрүниң взвод дәп оок бөлүктәриндә полит үрэдүни взводтын командирлары бойлары баштар, ологго политрук полит-үүрэдү ишти канайда башкарарын айдып бэрип турар.

Полктын кимиссары, политрук база клубтын начальниги (клуб-красноармеецтардын үүрэдү, бичик кычырар, кандыйла јыргал ойын эдэр кэрәктер учун турган јәр) биригип полктын јан-полит иштин башкаруузы болып бодолып јат. Полкто (коммунист улус эскадрон, рота батарея сайын ячейка болуп биригэр, лар комсомолдор группа содействия дәп (партиянын ячейказына болыжар) бөлүктәр болып биригэтэндәр.

Партияга киргән улус комсомол улус кызыл чэрүдә өскө партийный эмәс улуска јозок болор аайлу күүрәнип иштәр учурлу. Чэрүдә коммунистарла комсомолдор јакшы кичәәнип чэрү кэрәгин чэбэрләп-чәк бүдүрүп јүрәр болзо, ол иш кызы чэрүни там ары тынғыдар.

Бу тэләкәйдиг үстүндә кызыл чэрүдәг өскө чэрүдә јаан кэрәги, политика кэрәги үрәдилбәс. Красноармеец канайда јулажарын мылтык јәпсәлди канайда тудунарын билип јат, анаг өскө нә учун јулажарын кәмди корырын база билип јат.

Красноармеец, кызыл чэрүдин совет јангы корыр учун, акту күчилә јаткан албатынын тыш амыр ижин корыр учун, тэләкәйдиг үстүндә ишмәкчи лә крестьяндар учун туружарга, турганын билип јат. Онын үчүн бистиң кызыл чэрү күчтү бололо јәнип турары, кәләзидә јуу болзо јарт јәнгәри анаг болуп јат.

IV. Кызыл чэрүниң кышкыдагы, јаскыдагы ижилә јүрүми.

Кышкыда кызыл чэрү город-тураларда кызыл казармаларда јадар, јаскада дэзә јәрдә, өзөктөрдө лагер эдип майкандарда јадар.

Чэрүдә службаа турар срогы јаан эмәс. Андыйда болзо чэрүгә турарда нәлә кэрәккә үүрәнип јат (мылтык-јәпсәл тудунары. јуу кэрәги, полит үүрду, кызыл чэрүниң аайы). Ол иш-үүрэдү јакшы болзын учун кызыл чэрү

улус јадар тураларды казармаларды ару эдип. јераш эдип чэбэрлэп тудуп јат.

Ол казармаларда красноармеецтарга төжөк нэмэ бэлэн болор, ананг өскө мылтык тургузар станоктор тон ким илэр нэмэлэр болор. Онын ончозы нэ учун дэээ красноармеец кижн тудунган нэмэзин, чэбэрлэп јууп јүрзин учун туруп јат. Бистинг кызыл чэрүбис јадар казарма-туралар, озогы каан чэрүзининг јытту-јаман казарма бүдүштү болбозын дэп кичээп јатканы ол.

Кызыл казармаларды өскө кижн кэлэлэ јарандырып бэрэр эмэс, оны кызыл чэрүдэ турган улус бойы сананып кичээп јүрэр кэрэк. Чэрү јадар тураларнынг стэнэлэриндэ нэлэ бичиктэр башчыларыбыстынг јуруктары турар, оморды ончозын чэрүгэ јангы кэлип турган улуска, политрук јарттап айдып бэрип турар.

Туранынг бир кыбында башчыбыс көкөр Лениннын јүрүмин ижин, коммунист партиязынынг учурын, совет башкару кэрэгин, өскө каандардынг байлардынг капиталистардынг јэрлэриндэ нэ болуп јатканын, үүрэдип турар бичиктэрдн јууп салар. Ол ондый јердэ красноармеецтар нэлэ кэрэкти кычырып угуп јүрэр. Андый јердн „Ленинский уголоч“ дэп адап салар.

Јаскыда кызыл чэрү јэргэ, чөлгө чыгып лагерь болуп майкандарда јадар Лагерды јакшы агачту суулу јердэ эдэр. Лагерыда казан азар курсак эдэр јэрлэр эдэр, анангда өскө кэрэктү нэмэлэрдн тургузар.

Јаскыда-јайгыда кызыл чэрүнннг јадыжы јакшы болуп јат кышкыдагы тураларда јадыштап артык. Майкандар тургузала бир майканга 10-крэлү кжинэн јадар. Бир јаан майканды „Ленинский уголоч“ эдип салар лагерьда үүрэдүнннг көп сабары јуу кэрэги болор, нэ учун дэээ јердэ, канайда баштарга көргизип үүрэдэргэ эптү болор. Кызыл чэрүдэ јуу кэрэгиндэ үүрэдүнннг аайы мундый болор: кышкыда јуу кэрэгин бичиктэнг көрүп үүрэнэр, јаскыда ол үүрэднш канды болгонын јэргэ чыгала ойын јуу эдип көрүп там ары тыгыда үүрэннп јат.

Кышкыда мылтык атып, ойын јуу эдип үүрэнэргэ соок күч болуп јат, јайында ол ондый үүрэдүлэр бэлэн болор. Кырда тайгада, јурт ортодо согыжар јуунынг аайын үүрэннп, түштэ, түндэ канайда јуулажарын үүрэннп, турар ойын јуулар күскидэ дэ болуп јат, кышкыда соокто андый үүрэдүлэрдннг эби јок болуп јат.

Кызыл чэрүдэ нэлэ кижиги, нэни иштэрин кандый жепсэл-мылтык тудунарын ончозын башка, башка эдиң салган Онын учун кызыл чэрүдэ јуйу чэрү бар, атту чэрү бар, кэйдиги чэрүзи, далай сууныг чэрүзи, уй—мылтык алып јүрэр батарея дэп ончозын бөлүп салган (алтай улустыг уулдары атту чэрүдэ болор) ол башка—башка кэрэктү бөлүк чэрүлэрдиги, үүрэдүзидэ башка, башка болуп јат.

Јэ тэмдэктэп айтарда: атту чэрү (кавалерист дэр) јангысла мылтык тудунарын үүрэнбэс, анаг өскө,—јылдала атка миниг јурип согыжарын, атты, ээр-јүгэнди чэбэрлэп тударын, кандыйла јэрдэ аттаг коркыбай калып сэкрип андыйла кэрэктэргэ база үүрэнэр.

Јайгыда бэш часта кышкыда болзо алты часта эртэн тура, трубачы кижиги јэс трубаны табыштандырып кызыл чэрү улусты ойгозып турар. Оны угала красноармеецтар чүрчэлэ тура-сэкрип, төжөктөрин јууп, кол-бэтин јунуп аруланып алар.

Кызыл чэрүдэ улус чэк-ару јүрэринэ үүрэнэр. Ару јүргэн кижиги суу-кадык болор. Кызыл чэрүгэ оору, күчиги ас кижиги кэлишпэс, оо турарга тыг бөккө улус кэрэк.

Красноармеецтардыг јүрүми ору болзын учун, нэдэлэ сайын ару чамча-киим бэрип турар, нэдэлэ сайын мылчага јунунар, самын сүрткүч бэрип турар.

Атту чэрү-дэ эртэн тура бойы јунунгалакта красноармеецтар аттарын сугарып, сулала азырап арулап јазап алала, онын киннде бойлоры јунунарга чайларга барадылар.

Эртэн тура үүрэдү башталгалакта чэрү улус гимнастика-ойынга турар, онон ары, полит үүрэдүүн баштар,

Кызыл чэрүниг эртэн тура эдэр кэрэктэри, каанныг чэрүзинэн башка болуп јат. Озогы чэрүдэ салдаттарды эртэн тура токтокой ойгызала энгиргэ јэдрэ шраладатан. Красноармеецка дэзэ токток-уруш кэрэк јок ол бойы јуу кэрэгин үрэнип совэт башкаруузын корырга кичээнип јат.

Полит үүрэдүниг киннде, јуу кэрэгинде үүрэдү болуп јат ол үрэдү түштэ $2\frac{1}{2}$ га јэтрэ болорор, анаг ары курсак јиир би јэдэр, энгирдэ алты часта каруулга барар, анаг ары чайлар курсактанар, 10 часта ууктар. Кыскарта айдарда кызыл чэрүниг јүрүми-јадыжы ондый болуп јат.

V. Кызыл чэрүдэ полит үүрэдү.

Полит үүрэдү тушта красноармеецтар бойларынын јэрләриндэ-јурттарында јадарда канды закон нэмэ чыгып турган ааин кучындадар, политруктар потит-үүрэдини баштап јаткан камандирлар чэрүгэ турган улустын јэр, налог анагда өскө јон кэрэктәринин аайынча сурактарына кару бэрэр учурлу.

Полит үүрэдү учурлап чиип алган программа-план аайынча өткөрилэр. Ол учурлап чигэн планды красноармеецтар чэрүгэ турар эки јылдын турукунына үүрәнип божодып чыгар.

Баштапкы-јыл үүрәнэрдэ кызыл чэрүнига аайын, онын башкарылынарын үүрәнэр. Красноармеецка озо баштап, чэрүгэ јаткан сөзинэн чыкпас аайын, камандирлардын правалары кандый болтон, јуу кэрэгин чэрү кэрэгиндэ табарганла улуска айтпас кэрэктәрдин тоозыл-аайын, чэрүгэ јакшы јүргән улуска нэ мак болтон, јаман јүргән улуска нэ буру болтон—андый кэрэктәрди үүрәдип јартын айдып бэрэр учурлу.

Онын кириндэ совет башкуру канайга бүткән, бистин совет јэриндэ кандый республикалар, областар, улустар бар, кызыл чэрү качан бүткән, кайдан буткән, бистин башчыбыс көкөр Лениннын јүрүми-ижи учурын, коммунист партиязыла комсомолдын ижи аайын, бистин совет союзын айландыра курчап јаткан капиталистардын јэрләринин башкарууларынын аайын, јэ баштапкы јыл кызыл чэрүдэ үүрәнэр полит үүрэдү мунда тоолоп бэргэндийлэ болор.

Лагерьларда јадарда красноармеецтар үүрәнэр полит үүрэдүнин көп сабары: капиталистардын чэрүлэри кандый учурлу, капиталистардын јууга бэлэндәлип јаткан аайын оо утуру совет јаңы коруланар кэрэктәри, кэлэр јуу кандый болотоны—андыйла кэрэктәр болуп јат.

Полит үүрэдүнин экинчи јылында бойагы айткан кэрэктәрдэнг јакшы аайлабаан умдуп салган кэрэктәрди катап үрәнэр, чэрүдэнг јанган книндэ айылда јурт ортозында канайда иштәнэри, јэр агаш кэрэгиндэ кандый за-кандор бар, јурттын мал-јөжөзин, канайда өзирэрин, малдын аштын угын јарындырар аайын, нэлэ кооператив, артель аайлу өмбликтәрди көптөдөр тыңыдар иш сельсоветин комитет взаимопомощтын ижинин учурын-үүрәнэр

ол үүрэдүлэр дэрэмнээ-јуртка јанган кииндэ нэлэ јон ижин тыңыдар кэрэккэ, болыш болор.

VI Јуу нэрэгинэ үүрэнэри.

Кышкыда, кызыл казармаларда красноармеецтарды јуу кэрэгиндэ үүрэдэрдэ, олордын мылтык, пулемет, уй мылтык ошкош јуу јэпсэлдэрин јакшы танып-билип аларын кичээнэр. Анаг өскө үүрэдүниг көп сабары кызыл чэрүниг уставтарына (кызыл чэрүниг кандыйла бөлүктэри кэрэгиндэ эдилгэн закон бичик таныдар үүрэдү болор.

Озогы чэрүдэ салдаттарга чэрүниг уставын үүрэдэрдэ, салдат кижин он уставта бичилгэн кэрэктэрди бойы јакшы санап айчиктап албаанда болзо, јаңыс книгэдэ бичилгэн сөстөнг бирдэ јастырбай, кожон кожондаганчылап айдып бэрэр учурлу болгон. Эмди кызыл чэрүдэ болзо ол уставта бичилгэн кэрэкти јаңысла айдып бэргиди болуп үүрэнбэс, јакшы санап-билип алгыдый болуп үүрэнэр.

Эмдиги јуу-да башка болуп јат. Озогы јууда салдат бойы јакшы сананбас катар-катар туруп алала камандирнын узына карап турар, јулажарда андый јүргэн улус көп өлтиргидэтэн болгон.

Эмди дээ јуулажарга эптү болор учун, чэрүни көп өлтиртпэс — кырдырбас учун, нэлэ башка башка порядкалар чыгарган. Эмдиги јуу тушта, канайда јүрэрин, кандый јэрдэн атарын озогы-чылап јаңыс взводтын ротнын командирлары эмэс, оок отделениянын да командирлары билэр учурлу.

Јэрдэ јуу кэрэгинэ үүрэнэрдэ, чэрү чөлдө-бэ кырдаба таркайла јарымы пулеметту, кэзигиптэгин мылтыкту кээзиги өштү јанын чэрүзи кайда јатканын көстөп алып-анайыпла үүрэнип турадылар.

Утуру јулажып турган чэрүниг үстүнэ јуулап барар аайын јакшы билип алып бир јанында чэрүгэ көрүнбэй туюкка барарын, красноармеец бойы канайда јажынып базарын, атын канайда көргиспэй јэдинэрин, ончозын үүрэнип јат.

Чэрүниг кимин өлөнг ошкош јажыл болуп јат, онын учун өлөнг оргозыла көрүнбэй ары бэри базары эптү болуп јат. Андый кэрэктэрди јакшы үүрэнип албаза нэмэ болбос, јаңыс кижин јажырыныста чыдар, көрүнбэй јүрүп, < туру чэрүгэдэ јууктар аайын табар, көп чэрүгэ дэп ол

кэрэктэр күч болуп јат, анын учун андый кэрэктэргэ јэдрэ билэр кэрэк.

Ол анды кэмэләрди билбэстэ, болор тутакты тэмдэк-дэп айдалы: бир јаан чэрү јолло барып јадарда үстү орто бштү чэрүниң аэроплан учун кэлди, ол барып јаткан чэрү јолдон чүрчэ чыгала алгач-өлөн нэмэниң ортозына јажы-рынбаза, ол аэроплан көрөр болзо бомба чачып иштэп көп улус өлтирэр. Аэропланды көрөлө јолдон чыгып агаш-таш бэди, өлөн-төнгөш бэди андый нэмэниң ортозына јадала, мылтык јэпсэлди күнгэ јаркырадпаза ол чэрү көр-үнбэй амыр артып калар аэроплан нэмэ көрбой јүрэбэрэр.

Мундый кэрэктәрди јайыгда јэрдэ-кырда үүрэнэргэ бэ-лэн болуп јат, онын учун јайгыда красноармеецтарды ка-мандирлар тўжинэ јэргэ јуу кэрэгинэ үүрэдип јүрэр.

Бир јанынан көрөр болзо, ол үүрэдиш тэгинлэ ту-замы јок ойын ошкош нэмэ, јакшы санаар болзо сүрэкэй кэрэктү үүрэдиш болуп јат, јуу болор тушта андый кэрэ-ктин ончозын билэр кэрэк, онын учун ончоло красноарме-ецтар, андый јуу үрэдүүн кыйбай јакшы үүрэнэр учурлу.

VII. Үүрэдүнэн өскө иш.

Јэ бис Кызыл чэрү турган јэрдэ „Ленинский уголок“ дәп бичик кычырар, полит-үүрэдү үүрэнэр јэр бар болор, дәп айттыбыс. Ол андый јэрлэрдэ красноармеецтарга иш үүрэдү јок тушта амырарга јакшы болуп јат.

Кызыл чэрүдэ кижиде полит-үүрэдүни кандый-да јакшы үүрэнип турза, нэлэ кэрэктү нэмэниң ончозын билип болбос. Онын учун ол „Ленинский уголоктарда“ газет журналдар бар болор, оны кычырып красноармеец кижиде кандый јэрдэ нэ болуп јатканын база-да јүзүн-јүүр солун нэмэ угар. Бистин алтай уулдар чэрүгэ барган кииндэ, бойынын јэриндэ нэ болуп јатканын билэр учун, полит-рукторына айдып, бойларынын „Ленинский уголокко“ „Кызыл Ойрот“ газедын алдыртып кычырып турар кэрэк.

Красноармеец каруулда, үүрэдүдэ јүрүп кэлэлэ, книгэ газет кычырайын дээ айылына письмо бичиин дээ, эмэш амырайын дәп саназа, ол „Ленинский уголок“ бэ-лэн турганы эптү јакшы болуп јат.

Ол „Ленинский уголокто“ кандыйла башка-башка бө-лүктэр бар. Јэ тэмдэктәп айдарда бирүзи „Ленин-ла партия“ дәп, ол бөлүктэ коммунист партиянын ижин бичи-

гэн книгэлэр, көргүзип койгон журуктар бар болор. База „жуу кэрэгининг бөлүги“ бар, оо жуу кэрэгиндэ нэлэ бичик болзын кандыйла мылтыктардын, пулеметтердин журугу турар „Мал-аш бөлүги база болор, яэ кажы бир јэрлердэ анаг-да өскө бөлүктэр бар болып јат.

Кызыл чэрүдэ турган улустын политруктанг, чэрүдэ кэрэгиндэ болзын, јон кэрэгиндэ база мал-аш кэрэгиндэ болзын сурайтан сурактары көп болотон. Ол сурактарды „Ленинский уголокто“ сурап турган кижы „сурак-ла қару книгэзи“ дәп книгээ бичиир, оны политрук кычырала олоқ книгээ қаруун бичип салар, анаг сурап турган кижы билбээн нэмэни кычырып билип алып турар.

Красноармеецтарга кино-картина дәп солун нэмэни база көргизип турар. Ол картиналардын јарымы база үүрэдүгэ болужып јат, јарымы тэгин-лэ каткынчылу картиналар болор олорын көрөри база јыргал нэмэ болуп јат.

„Ленинский уголок“та нэлэ иш бар, ондо стэнэ газеттидэ бичип чыгарып турадылар, кажы бир красноармеецтар чаптыра дәп ойын ойногылап одырып јадар. Андый чөлө бар тушта красноармеецтардын амырар јэрлери бар болуп јат, озогы кааннын чэрүзининг салдаты андый јакшы јүрүмди түштәнмээндэ болгон.

VIII Кызыл чэрүниң маневр дәп жуулажып үүрэнэр ойындары.

Кызыл чэрү јагысла жуулажарга үүрэнип јаткан эмэс ол жуулажала јэнэргэ үүрэнип јат. Кызыл чэрүниң канча крээ тыгыганын јагысла жуу тужунда эмэс, анаг озо бирип аларга кэрэк. Озо канайта билэр дээ, онын учун жуулажар ойын эдэр.

Ол жуу ойындары чэрүдэ јыл сайын күскүдэ болуп јат. Ол ойындар ажыра красноармеецтардын жуу кэрэгинэ үүрэнгэнининг крээзин көрүп билип јат. Жуу ойындарын сраай чын жууга кэлиштэрип эдип јат. Кызыл чэрүни эки башка бөлөлө бирүзинлэ-бирүзин жуулаштырар, ол ойын жуулар кажы тушта бир нэдэлээ јэдрэ болуп јат. Ойын-жуу чэрүгэ сүрэкэй тузамду болуп јат, ол ойын-жууларда Кызыл чэрү бойынын үүрэдүүндэ болгон тутактарды, чэрүниң карузын көрүп јат.

Ойын-жуулар болып турарда, чэрү городтордон дэрэ мнэлэрдэг өдип жүрүп јат, анаип жүрэдэ красноармеецтар тэгин јаткан албатыга јаман этпэй јакшы жүрэр учурлу, ол жүрүмди камиссарлар, политруктар айдыч бэрип јат.

Гражданский (акла кызыл) жуулажып турган чакта, жуулажып турган чэрүлэргэ жуук јэрлэрдэдэ, красноармеецтар крестьян улуска ажын жуужып, өлөнгин кэжизип болужып турадандар. Ол болушты көрүп турала, акту күчилэ јаткан албаты. Кызыл чэрүгэ курсагын бэрип тузалу табыш бар болзо уктуруп, аргазы јеткэнчэ болужатан, ондый болуш Кызыл чэрүгэ актарды јэнэргэ тузамду болгон.

Онын учун эмдидэ болзо көп чэрү, јаан ойын-жуу эдэр болзо, јурт улус оны көрүп красноармеецтарды сыйлап, ологго ойын јыргал эдип, красноармеецтардыг тузалу кучындарын угуп турадылар.

IX Сове башкаруу чэрүгэ барган улуска болу- жын јэдирип јат.

Эмдигэ јэтрэ бу бичиктэ Кызыл чэрүниг жүрүми, үүрэдүзи, бичилди. Эмди Совет башкарууныг Кызыл чэрүгэ барган улуска бэрэтэн јэнгилтэ-болужын айдып бэрибис.

Совет башкарууныг Кызыл чэрүгэ барган улуска бэрэтэн јэнгилтэлэри кэрэгиндэ чыгарган закондоры бар. Ол закондор бастыразы военный закон дэп атту болор.

Андый Кызыл чэрү кэрэгиндэ закондор 1924 јылда Үлүргэн айда Центральный исполнительный комитет бэкитип јөптөп салган.

Закондорда баштайла айдылганы бу:

„Кызыл чэрүдэ турган кижии жуу кэрэгиндэ ишти кый-бай жүрэлэ, өскө акту күчилэ јаткан советтин јоны ошкош правалу граждан болор“.

Ол нэ дэгэн эрмэк дэзэ, Кызыл чэрүгэ барган улус башкаруу комитеттарга, јурт советтэргэ кижии тударга правалу да болор, бойыда члэн болуп тудуларга правалу болор, јурттын кандыйла жуундарына жүрэр, јоннын нэлэ ижинэ кожылып чыдар правалу улус болор дэгэни он.

Г. П. Б. в АЛГР.
ОБЯЗ. ЭКЗ.
1928.

Каанның чэрүзіндэ капиталистардың чэрүзіндэ, салдаттарга андый права јок болор нэ учун дэзэ ол салдаттар ишмэкчилэ крестьян улус болуп јат, буржуйлар олоорды јакшы дэп көрбөс.

Совет башкару Кызыл чэрүни јонла тэн эдип права бэрэлэ, оның үстүнэ Кызыл чэрүгэ барган улустың айылында бала барказына энгилтэ бэрип јат. Ол јэнгилтэ јуртта улуска јаан астам, тузалу болуш болуп јат.

Черүгэ барган улуска јэр кэрэгиндэ, малар-аш нэрэгиндэ болужы:

Кызыл чэрүгэ кычырту аайынчада болзын. бойының күүнилэдэ болзын барган улустың, јэр кэзэрдэ бэргэн үлүжи Кызыл чэрүгэ јүрердэ өскө улуска садылар, бэрилэр јан јок болор.

Кызыл чэрүдэ јүргэн кижичэрүдэ јүрэлэ айлында улусла айырыларым дэзэ, бойы јоккодо оның јөжозин (энчизин) айырып бэрэр учурлу.

Красноармеец кижинин айылда арткан улусы иштэп чыдабагыдый болзо, олоор чэрүгэ барган ижинин үлүжып јерди арендаа јалдап бэрип чыдар, оны јаңыс јэр јылдап бэрэр кэрэгиндэ чыгарган закон аайынча эдэр кэрэк.

Совет јаңның Красноармеецтың айылында улуска болужар учуры:

1. Кызыл чэрүгэ баргандардың айлында арткан улуска, аш-кыра саларга јэнгилтэлү үрэн бэрип јат;

2. Аш эдип аларга јэнгил баалу эдип нэлэ машиналар бэрэр, кэзигинэн, ол машинаның јалын албаста учурлу.

3. Мал нэмэ садып аларга кредит акча кэрэк болзо, озо баштап Красноармеецтың айыл улузына бэрэр јанду.

4. Тура, кажаган нэмэ эдэргэ агаш кэрэк болзо, агаштың баазын салкоойдон 25 акчадан 75 акчаа једирэ тўжирип бэрэр, сүрэкэй арга улуска тэгиндэ бэрэр учурлу.

5. Случной тунктка малын алып барарда оның учун алып турган јалдың јарымын алар.

6. Чэрүгэ барган улустың айлында страховаттап салган малы өлөр болзо, страховой акчаны очередти сакытпай бэрэтэн. Мал оуыр болзо малдың докторы база очередь сакытпай чүрчэ корор учурлу.

7. Јэр кэрэксип турза (көчип кэлгэн улустарга анан да өскө јэр бэрилэтэн, үлэйтэн болзо) озо баштап кижизи Кызыл чэрүгэ барган улус алатан.

8. Јэр кэзэрдэ, јэр кэзэринэ акча јуур болзо, андый улуска јэнгилтэ бэрилэр, јэр кэрэгиндэ јаргы болор болзо көп сакытпай аайлап бэрэр учурлу.

Бу тоолоп бэргэн јэнгилтэ-болуш кызыл чэрүгэ јүргэн улустың ончозына болуп јат, кызыл чэрүнэнг јанган да кииндэ бир јылдың туркунына андый јэнгил элэр бэрилип јат.

Кызыл чэрүдэ турган кижии озо крестьян иштэ јүрэлэ, јалчы јалдабай турган јижии бололо кызыл чэругэ 5 јыл јүрэлэ јанып кэлэрдэ, андый кижээ тура эдип алар агашты, аш салар јерди јал јокко баа јокко тэгин бэрэр учурлу болуп туру.

Анан өскө кызыл чэрүдэ јаңыста јыл јүрэлэ, јакшы иш кэрэгиндэ кызыл маанының орден-знагың алган кижээ, андый ок јэнгилтэ бэрилэр.

Кызыл чэрүдэ јүргэн улустың, мундагы айдылган кэрэктэрдинг аайынча комыдалы бар болзо, бойының айылы јаткан јурт советинэ уктулар.

Бу айдылган јэнгилтэлэрдэнг башка, база кандыйла налог-калаң, јууш кэрэгиндэ кызыл чэрүгэ јүргэн улуска бэрилэтэн јэнгилтэлэр бар.

Налог јуур тушта кызыл чэрүдэ кижизи бар айылдарга кандый јэнгилтэ бэрилэр?

Налог кэрэгиндэдэ јэнгилтэ-болуш көп, јаңыс ол болуш, чэрүгэ баргалакта кижии јалдабаган, бойының күчилэ азыранып јаткан улуска бэрилэр.

Кызыл чэрүгэ барган кижии айлында улустың душчодын аларда кожо ол тоого крэтэн, ол кэрэк налогты јэнгилтип јат. Кызыл чэрүдэ тэгин рядовой эмэс чэрү башчызы командир болуп барган болзо андый кижии 2 душка бодолор. чэрү кэрэгин үүрэдип турган јаан школдордо үүрэнип турган улус, налог салар учун айылда улусты бодордо база 2 кижининг ордына бодолып јат. Ол јакшы болуш болуп јат, нэнинг учун дэзэ эмдиги совет башкару тужунда акту күчилэ јаткан улустың кэмдэ-кэм чэрү кэрэгинэ јакшы үүрэнип, таскап алза, ол камандир болуп чыдар.

Анаг өскө кызыл чэрүгэ барган улустың мал-јөжөзи ас бололо айылында арткан ишкэ чыдагыдый эр улус јок болзо, андый улусты налогтог божодыпта јат.

Чэрүгэ барган кижиниң айылында ишкэ чыдар јаңыс эр кижі бар болзо, төлөйтөн налогтың јарымынаң айырылып јат. Налогтың јарымынаң, айылда иштэр эр кижізи јок бололо мал јөжөзи эмэш онду айдарда законло тургускан крээлү болзо, тунгэй-ок айырылар.

Айылда иштэнэр улузы барда болзо, јаңыс иштэнэр малы јок болзо андый улустан налог база албас.

Кызыл чэрүгэ барган улустың айылында улус кыра салбас мал-ла јадатан бололо, малының тоозы јаан малга бодогондо 5 тэн аспагадый болзо, айылда ишкэ чыдар эр улус јок болзо, андый өрөкө налог төлөбөс. Ол болуш мал-ла азыранып јаткан Алтай јоктуларына, тузамду болуш болуп јат.

Ол налог кэрэгиндэ јэнгилтэлэр, кызыл чэрүдэг март айдың кииндэ јанган улуска јыл божогончо бэрилип туратан учурлу.

Чэрүдэ јакшы үүрэнэлэ, узак јүрэлэ камандир болгон улус, божоп айылына јанган тушта, эмэсэ отпуска алала јанган кижі, чэрүниң кэрэгинэн айырылбаан качан-качан чэрү үүрэдүзинэ јүргэн кижі ол-ок јенилтэләрди алар учурлу. Андый улус налогты бодоп саларда эки душка бодолып јат. Кызыл чэрүниң бир јэнгилтэзи Алтай улуска сүрэкэй јарагыдый нэмэ, оның аайы бу: кызыл чэрүдэ турган тушта оның кииндэ кызыл чэрүнэн командир болуп јанала чэрү ижин таштабаан запас улустан аңдаган учун јууш-акча албас. Ол кэрэктиң алтай јурты учун нэзи јакшы дэзэ алтай ултстың көбизи аңчы улус болуп јат.

Үүрэдү кэрэгиндэ јэнгилтэлэр база бар.

Нэлэ школдорго, балдар азырайтан детдом, яслиларга огош балдарды јуурда кызыл чэрүгэ барган улустың балдары анды јэрлэргэ кирэри јэнгил болуп јат, а айылында иштэнип чыдар эр улус јок болзо анды балдарды очередь јокко озо баштап алып јат.

Чэрүгэ барган кижиниң балдары энэзи јок өскүс болзо, андый балдарды кандыйла школдарга очередь јок-

ко алып јат, үүрэдү учун акча алып турган школ болзо, андый балдар үүрэнгэн учун јал албас учурлу.

Кызыл чэрүдэ јаткан улус чөлө бар тушта командирның јобилэ јаан школдордың үүрэдүзинэ јүрэр база бар болор. Капиталистардың чэрүзиндэ андый арга сраай јок. Ол нэниг учун дэээ капиталистар чэрүдэ улусты бичик-билимгэ үүрэдийзэ, озор бойлорының кыстамду јүрүмин санап билип алала, бир јанында буржуйларга утуру кэрэк чыгарар дэп коркып јат.

Кызыл чэрүдэ улустың бойында болзо айылында улустыда, оорудан эмдэр кэрэгиндэ база болуш бар. Эмдэгэн учун эм учун андый улустаң јал албас, ол улус страхованный улуска тэн бодолып јат.

Чэрүдэн божоп јанган улуска иш таап бэрэр кэрэгиндэ болуш база бар.

Кызыл чэрүдэн јанган улусты нэлэ ишкэ, кандый ла учрежденьяларга ийэр болзо, озор ишкэ профсоюздың члэндэринэнгдэ озо алынар учурлу.

Чэрүдэн јанган улуска иш таап бэрэр кэрэгинэ турган комиссиялар бар. Ол комиссиялар чэрүдэн јанган улусты кандыйла кооператив болзын, совет органдары болзын андыйла јэрлэрдэ бош иш бар болзо оо ийэр аайын кичээнэр.

Кызыл чэрүдэн јанган улус иш таап мокоп турза, озо чэрүгэ барар тушта јалду иштэ јүргэн болзо, иш јок улуска бэрэтэн болушты олда алар учурлу.

Ишкэ кирэр кэрэгиндэ болуш јаңгысла катап, чэрүдэн јанган кииндэ бэрилип јат. Бир ишкэ кирэлэ 2-лэ конокко јэдрэ иштэп чыккан болзо ол тушта база катап иш таап бэрэр јанду.

Јэ бу болуштардаң өскө база почтоның, мал-јөжө страховать эдэр тушта, төлүгэ кредит акча бэрэрдэ-бэрэтэн јэңилтэлэрин айдып бэрэли.

Кызыл чэрүдэ турган улустың алтан жалованиязы акказы ас болуп јат, нэлэ оок кэрэктэн ончозына јетишпэс оның учун совет башкару Кызыл чэрүдэ јүргэн улус письмо бичик бичирдэ оо марка јабыштырып акча төлөтпөс эткэн. Чэрүдэ турган кижии айына 3 письмоны марка јокко, тэгинлэ канвэрттың сыртына “Красноармейское“ дэп бичийлэ ийэр јанду.

Айылына почтоло нэмэ ийэр дэээ, бир айда эки катап бир буттанг ашпас нэмэнинг почтого жарым жалын бэрэлэ ийиптэ чыдар.

Чэрү кэрэгин башкарар советтэрдиг союзынын советининг оору болгон, балулу болгон чэрү улуска акча бэрип болужар эдип чыгар јоби база бар.

Андый болуш јуу кэрэгиндэ урэлгэн айыл јурты учун, айылында олгөн улусты јууп көмөр учун дә бэрилип турар. Андый кэрэк чыгала акча алайын дәп санаган красноармеец бойынын чэрүзиндэ политтрукка уктуруар, политрук болзо онын канайда алар айын ончозын јазап айдып бэрэр.

Кызыл чэрүдэ јүргэн улустын мал јөжөзин страховать эдэр тушта төлөйтөн страховка акчаны салкоой ба жына 30 акча јэнгилтэдэни база бар.

Совет башкарунын Кызыл чэрүдэ турган улусла омордын айыл јуртында корыр кэрэги.

Сыгын айдын 14 числосе 1925 јылда Бастыра рассейдинг центральный исполнительный комитеды, Кызыл чэрүге јүргэн улусла, омордын айыл јуртын корыр кэрэгиндэ јоп чыгарган.

Ол чыгарган јобти Кызыл чэрүгэ барганда улус, барбаанда улус ончо билэр кэрэк.

Ол чыгарган јоптиг баштапкы кэрэги мундый аймактын Исполнительный комитеттары чэрүгэ јүргэн улустан, алардын айылында улустан комындад угар болзо үч коноктонг кэчиктирбэй, көрүп аайын айдып бэрэр учурлу Аймакисполком ол комындад кэрэгиндэ бойы нэмэ эдип јоп тургузып чыдаадый болзо бир нэдэлэнэн ыратпай башкарып- јолтоп бэрэр учурлу.

Ол комыдалар кэрэгиндэ бүдүрэр јоп чын- чикэ болзын учун, ол комыдалдын аайынча сураб гар јэр учрәждэния бар болзо, аймактын исполнительный (кэрэк бүдүрэр) комитеды чүрчэлэ сурап угуп, чыгарган јобин камыдал бэргэн кижини сакытпай бойынын карузын айдып бэрэр јангу. Јанысла комыдал уккузарда аэмэс, бичик билбэс карангуйдэ јаткан қижн бойы комыдалын уктурубайда турган болзо, аймакисполком, бир Кызыл чэрүгэ барган кижининг айыл јуртында кэрэк чыгын турза, комыдал јоккодо болужар учурлу.

Чэрүгэ барган кижининг айылында уруштаргыш чыгып турган болзо аймактынг кэрэк бүдүрэр комитэды андый кэрэктинг аайына чыгып ондоп бойынын јобин чыгарар.

Байагы айткан јэнгилтэлэрдинг ончозы чын-чикэ Кызыл чэрүгэ турган кижининг бойына айыл-јуртына јэдижэрин кичээр.

Айылда балдары өскүс болуп кала бэрзэ оморды азырар баш болор опека таап бэрэлэ андый кэрэктэрди көрүп башкарып турар.

Кызыл чэрүдэ јаткан улусты, омордын айыл јуртын суд-јаргыла корыры мундый:

Кызыл чэрүгэ кижининг айылында улус курсак-нэмэ јэдишпэс кэрэгиндэ мал-јөжөзин сатар болордо кандый кандый улус ол нэмэни јэнгил алар дэп мэкэлэп турза ол ишкэ аймактынг кэрэк бүдүрэр комитэды киришпэй болбос, Кандыйла улуска Кызыл чэрүгэ барган кижининг айылда малын-јөжөзин чачтырбас.

Мундый кэрэктэр чыгып турарда, кандый кылык эткэн кижини аймакисполком јаргыла суткада бэрэр јан бар.

Јаргы јастыра приговор чыгарган болзо оны катап көрөрин, јастыра јаргылап јаткан болзо, јаргыны токторын, чэрүгэ барган улустын айылында улус айырылыжып-бөлүжип јаткан тушта кожо турарын, андыйла кэрэктэрди аймакисполком кичээр учурлу.

Бу мундый кэрэктэр аайынча Кызыл чэрүдэ турган улус, комыдалын уккузар јэрин, аайын јакшы билип алар кэрэк. Бу кэрэктэр аайын башкарап учун, чэрүдэ красноармеецтардынг јурт-јэриллтил алыжып турар комиссия бар. Нэлэ кэрэк чыгала красноармеец камыдалын уктурайын дээ, ол комиссияла јөптөжөр, оо уктурап аайылу.

Мундый кэрэктэрди билбэс болзо Кызыл чэрүдэ улуска, качанда күч болор, онынг учун бу кэрэктэрдинг аайын јэтрэ угуп алза јакшы.

Бу кэрэгиндэ бичилгэн кэрэктэрдинг тоозы.

1. Башкы сөс
2. Каан чэрүзилэ Кызыл чэрү.

3. Каан чэрүзиниг салдатынынг-бийин, Кызыл чэрүниг чэрү кижилэ-камандирын канайта ылгайтан.

4. Кызыл чэрүдэ политика-жан кэрэгин баштар улус.

5. Кызыл чэрүниг кашкыдагы јаскыдагы ижилэ јүрү-ми

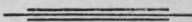
6. Кызыл чэрүдэ полит үүрэдү.

7. Јуу кэрэгинэ үүр энэри.

8. Уүрэдүнэнг өскө иш.

9. Кызыл чэрүниг маневр дэп јуулажып үүрэнэр ойындары.

10. Соваг башкару чэрүгэ барган улуска болужын јэдирип јат.





34838

	Ойрот.
3.285	

Издательско-Типографское
Объединение „Кызыл Ойрот“.